

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א
ראש ישיבת אתרי

בענין:

דין 'יכיר'

- רפ -

נמסר בש"ק פרשת כי תצא, ה'תשע"ב

עיצוב גרפי ועימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בשבת פרשת כי תבא יוקדם לשעה 5:00 אחה"צ ויהיה בענין:

קריאת ביכורים בגר

מנחה בשעה 4:35 [ואחרי השיעור בביהכ"נ המרכזי בזמן הדלקת נרות]

דין 'יכיר'

שיכול ליתן לו נכסיו במתנה, ועל כן נאמן רק על הנכסים שאצלו בשעת האמירה, אבל נאמנות מדין 'יכיר' אין כאן, מפני שאין ידוע שהוא בנו כלל ולא האמינתו תורה אלא על הידוע לנו כבנו, לומר בכור הוא או פסול. ואילו דעת הרמב"ם (נחלות ב"ד) והר"ן (שם) שנאמן משום 'יכיר', הלכך נאמן אף כלפי הנכסים שיבואו לו לאחר מכן. נמצא אם כן שלדעת הרמב"ם האמינתו תורה בכל הנוגע לאבהותו, הן לומר בני הוא הן לומר אינו בני.

והקשה הגרעק"א (בתשובה שם ובגליון הש"ס) דברי הרשב"ם אהדדי, דאיתא בגמרא (קכו:): אמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא אינו נאמן. ופרשב"ם אינו נאמן בדבריו האחרונים הואיל והאמינתו תורה בטענתו הראשונה לומר בני הוא כדכתיב 'יכיר' וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. הרי שנקט שנאמן משום 'יכיר' אף באמירת 'בני הוא', שלא כדבריו בדף קלד. שפירש 'זה בני' נאמן רק משום מגו וכלפי נכסים שברשותו כעת, ולא מתורת יכיר.

עוד יש להוסיף ולהקשות בדברי הרשב"ם, דהנה איתא שם שאם אמר תחילה עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא נאמן דמשמש לי כעבדא קאמר [ולכך קראו 'עבדי', אבל באמת בנו הוא ואין כאן חזרה]. ומשמע שאף לומר 'עבדי' נאמן מדין יכיר, שעל כן אינו נאמן לחזור בו לולא שמתרצים דבריו הראשונים, וכמו שפירש רשב"ם לענין 'בני הוא' שאינו חוזר ומגיד מפני שכבר האמינוהו באמרו 'בני' משום יכיר. א"כ משמע שדעת הרשב"ם שנאמן אדם מתורת 'יכיר' לומר אינו בני. ואילו התורי"ד כתב שכדבריו נקט גם הרשב"ם שאין אדם נאמן לומר 'אינו בני'. וכוונתו כפי הנראה לדברי רשב"ם לעיל (קכו סע"א), על מה דאיתא התם 'היו מוחזקין בזה שהוא בכור ואמר אביו על אחר בכור הוא מהו' ופרשב"ם: לאו בעדים שמעידין שראו שנולד קודם לאחיו, דאם כן אין האב נאמן, אלא קול בעלמא. והקשה הרמב"ן הלא אף כשיש עדים שזה נולד קודם, יכול האב לומר הקטן הוא בכורי ואילו הגדול אינו בני - ומשמע שדעת הרשב"ם שבאופן זה אינו נאמן, וכשיטת התורי"ד. ואם כן קשה מדוע באומר 'עבדי' לא היה נאמן לומר 'בני הוא' [אם לא משום דמתרצין דיבוריה] והלא באמירתו הראשונה אינו נאמן לומר עבדי הוא ואינו בני.

א ואולם הרשב"א העמיד דברי רשב"ם בתאומים ויש עדים שזה יצא ראשונה, שא"א שיהא אחד ממנו והשני מאדם אחר, הלכך אין האב נאמן להכחישם. [ויש לשאול מדוע לא העמיד באופן מרווח יותר, שהעדים אומרים שנולד בזמן מסויים והאב מכחישם ואומר זמן אחר - שמא יש לדייק שפשוט לו להרשב"א שאף באופן זה נאמן האב, דפלגין דיבוריה להאמינו במה שאומר זה הבכור ולא להאמינו במה שאומר מי נולד קודם, וכדעת מהריב"ל המובא במשל"מ. ולכן העמיד בתאומים דל"ש למיפלג דיבוריה].

ב לכאורה יש מקום בסברא שלא האמינתו תורה את האב לסתור דבריו הראשונים, גם אם לא קיבלנו אותם כנאמנים, דס"ס הפה שאסר היום הוא הפה שהתיר אתמול ומאי אולמיה כחו דהשתא מכחו דמיעיקרא. [וכעין סברת הר"ד בכתובות יד. שאין נאמנות לאב מדין 'יכיר' כשאר מכחישו, הגם שאותו אחר אינו נאמן]. ומה שכתב הרשב"ם באומר בני וחזר ואמר עבדי שכבר האמינתו תורה בראשונה, היינו משום דבלא"ה אין מקבלים לא את דבריו הראשונים ולא את האחרונים. עוד י"ל דס"ל לרשב"ם דדוקא בצריך היכרא או כנגד קול בעלמא, נאמן לומר אינו בני, אבל כשיש עדים מי הגדול אינו נאמן לומר הגדול אינו בני ולהוציא מידי רוב בעילות אחר הבעל שזו חזקה שסוקלים על פיה.

[נאמנות האב על בנו לענין ירושה ולענין איסורין; מקורות הדין]

א 'כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים'. דרשינן (בברייתא ב"ב קכו:): 'יכיר' - יכירנו לאחרים. מכאן אמר רבי יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור, וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור כך נאמן אדם לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה. ותנן נמי (בקדושין עח:): האומר בני זה ממזר - לדברי רבי יהודה נאמן. וכן נפסקה הלכה, שהאב נאמן על בנו הן לענין דיני ממונות כגון ירושת הבכור, הן לענין איסורין.

וכבר עמדו התוס' (ב"ב שם) על מקור הדבר שנאמן גם כן לענין איסורין, והלא בקרא אין מפורש אלא לתת לו פי שנים; רבנו אליהו מפרש ד'יכיר' קאי גם על 'בן השנואה', כאילו כתיב כי את הבכור יכיר, כי את בן השנואה יכיר, שנאמן לומר שהוא בן השנואה בנישואיה [כדמפרש ביבמות כג. וכי יש אהובה ושנואה לפני המקום אלא אהובה בנישואיה וכו'] כלומר שנישואיה בעבירה. וכן משמע בירושלמי (פ"ד דקדושין). פירוש נוסף מובא בתוס': כיון שנאמן לבכור, בכל ענין האמינו הכתוב ואפילו על אחד מבניו הקטנים נאמן לומר שהוא בכור, ואם כן הרי עושה בניו הגדולים ממזרים שמאיש אחר הם, וכמו כן נאמן לומר שהוא בן גרושה.

[האומר 'אינו בני', 'זה בני']

והנה נחלקו הראשונים האם נאמן אדם לומר על אחד מהמוחזקים כבניו שאינו בנו אלא ממזר; דעת הרמב"ם (איסורי ביאה טו, טז נחלות ד, ב) והרי"ף והגאונים ועוד ראשונים (ע' בשו"ת הריב"ש מא. וכן קיי"ל באה"ע ד, כט ובחור"מ רעט, ב) שגם זה בכלל נאמנות ד'יכיר', ואילו דעת הר"ד (בב"ב קכת:): והרי"א (בפ"ד דקדושין, בשג"ג דף לב. בדפי הרי"ף) שאינו נאמן. ולדבריהם זה ששנינו שנאמן לומר בני זה ממזר הוא, היינו רק כשאומר על בנו שהוא נולד מערוה, אבל לא כשאומר שנולד לאשתו מאדם זר - שלא האמינתו תורה אלא על בנו. וכבר כתב הגרעק"א (בתשובה קי) שלדעה זו על כרחנו לפרש כפירוש הר' אליהו, שהרי לפי הפירוש השני מוכח שנאמן לומר שאינו בנו אלא ממזר, שכשאומר על הקטן שהוא בכורו הרי אנו קובעים שהגדול נולד מאחר. [מאידך, לדעת שאר הראשונים שנאמן לומר אינו בנו - שני הפירושים אפשריים, כי גם לפירוש הר' אליהו שפיר י"ל מסברא שכשם שנאמן לומר על בנו שהוא ממזר כך נאמן לומר עליו שהוא ממזר שאינו בנו].

עוד נחלקו הראשונים בהא דתנן (ב"ב קלד.) האומר 'זה בני' נאמן ליורשו; דעת הרשב"ם והתוס' שם שנאמנותו מטעם 'מגו'

יוחנן, והוא עצמו פסק (קכת): הלכה כחכמים, וא"כ לא יתכן להעמיד דבריו אליבא דרבי יהודה דוקא (כפי שעמד בספר אור גדול ב). אלא על כרחנו לפרש על דרך הקצוה"ח וכן"ל].

[נאמנות האב כשאומר על פי דברי אחר]

[הוכחה מהרמב"ם שנאמן ע"י אחר]

ב) ויש לבאר הענין בהקדם דברי הרמב"ם (יבום ג,ד): מי שזנה עם אשה ואמר זה העובר ממני הוא - בנו הוא לענין ירושה [אבל לא לענין יבום - ולהלן יתבאר]. סתמא דמלתא משמע שנאמן אף כלפי ממון שיבוא לו לאחר מכן, ואם כן נראה שאין זה משום מגו דבידו ליתן לו במתנה, רק משום 'יכיר'. ועוד כתב הרא"ש (בתשובה פב) שאין נראה שיועיל כאן מגו שהרי הוא עצמו אינו יודע בודאות שהוא בנו אלא שמדמה או סומך עליה, וא"כ באופן זה מה יועיל 'מגו' להאמינו, נהי דנאמינו במה שהוא אומר שמאמין לה, סוף סוף הוא עצמו אינו בטוח בדבר רק סומך על דבריה והיא אין לה נאמנות - אלא נראה דמשום דין 'יכיר' הוא נאמן. אלא שגם זה אין מובן בסברא, כפי שתמה הרא"ש שם: הלא כיון שאינו יודע הדבר רק אומר על סמך שמכירה או סומך על דבריה, והיא אין לה נאמנות ד'יכיר', כיצד יהא הוא נאמן יותר ממנה והלא רק מפיה הוא חי. וכבר עמד על כך בשב שמעתתא (ב,ג), והוכיח מכאן ש'יכיר' מועיל גם כשאומר על פי אחר, וכדברי הבית-שמואל (ו סק"ז) שאשת כהן האומרת על בניה שהם חללים ואביהם אומר שמאמין לה - נאמן לעשות בניו חללים מדין 'יכיר', הגם שהוא עצמו אינו יודע אלא שמאמינה. ובספר בית מאיר (שם) השיג על דברי הב"ש, היכן מצינו שנתנה תורה נאמנות לאב משום 'יכיר' כשהוא עצמו אינו יודע. אך לכאורה מוכח כן ברמב"ם כאמור. אלא שצריך באור.

[קושיות מסוגית הגמרא]

ובאבי עזרי (יבום שם) הקשה על סברת השב-שמעתתא [שהיא מוכחת מפשט דברי הרמב"ם כאמור] מהסוגיא ביבמות (מזו), מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה ואמר לו נתגירתני ביני לבין עצמי, א"ל ר"י נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך [פירשו התוס' דנפ"מ כשאשתו ישראלית וכשיטתיה דר' יהודה שגוי הבא על בת ישראל הולד ממזר]. ומקשינן והלא לדברי ר"י נאמן אדם לפסול את בנו. א"ר נחמן בר יצחק הכי קאמר ליה, לדברייך נכרי אתה ואין עדות לנכרי. ויש לשאול סוף סוף לכשיטבול עתה יהא נאמן לומר על בניו שהם נולדו לו בגיותו - אלא צריך לומר דבעינן שיהא תחילתו בכשרות, כשאר עדים דבעינן שכבר בשעת הראיה יהיו ראויים להעיד. והשתא, אם נאמן האב משום 'יכיר' אפילו כשמסתמך על דברי אדם אחר, הרי לא גרע זה הגר שאומר על פי ידיעת עצמו המוקדמת בהיותו גוי, מזה שאומר על פי אדם אחר - אלא מוכח שאין מועילה עדות האב על פי אחר רק צריך שהוא בעצמו ידע הדבר. הלכך כאן שדבריו מבוססים על ראייתו וידיעתו בעודו גוי - אינו נאמן, דאין תחילתו בכשרות.

[הוכחה לדברי הקצות שהנאמנות תלויה באבהות המציאותית ולא בייחוס] **ונראה** מוכח מכאן כדברי הקצוה"ח (רעז סק"ב) שפירש הסוגיא דבני ועבדי באופן שידוע ומוחזק שהוא בנו במציאות, אלא הנידון הוא על אמו, האם היא ישראלית והרי זהו בנו המיוחס אחריו, או אמו שפחה ואינו 'בנו' של האב [כדילפינן ביבמות מ'האשה וילדיה'] אלא 'עבדו'. ואם כן באופן זה שהוא מוחזק כבנו והנידון רק על יחוסו וכשרותו, מודה הרשב"ם שנאמן מדין יכיר לומר 'בני הוא' מן הישראלית, שלא כאומר על אדם זר 'זה בני'. וכן נאמן לומר 'זה עבדי' - שהרי על בנו הוא מעיד, לומר שאמו היתה שפחה. והרי מיושבות שתי הקושיות.

[צ"ב בסברת הקצות]

והגרעק"א שהקשה - כי הניח שגם לענין דין 'יכיר' הדבר תלוי בייחוס הבן אחר אביו כמו שאר הלכות התלויים ב'אב', וכל שאין הבן מתייחס אחר אביו, אין הלה נאמן עליו. ואמנם כן נקט הגרעק"א בתשובה אחרת (ע' בס"י רכא,ג, רכב,יב בחליפת המכתבים בין הגרעק"א לבנו הגר"ש)². אכן סברת הקצות מחודשת בסברא וטעונה באור, מה טעם דין יכיר תלוי באב המציאותי ולא בשם 'אב' כבשאר דיני התורה. [וגם הוא ז"ל לא הוה ברירא ליה הך סברא, כמוכח מדבריו באבני מלוואים (ד סק"כ) המוזכרים להלן].

[צ"ב בדברי הרא"ש שתלה דין 'זה בני' במחלוקת רבי יהודה וחכמים]

עוד צריך לבאר מה שכתב הרא"ש בתשובה (פב), שזה ששינוי 'זה בני' נאמן [משום 'יכיר'], היינו רק לרבי יהודה אבל לחכמים אינו נאמן. ודבריו טעונים באור מאין למד זאת, והלא מח' חכמים ורבי יהודה היא באופן שהאב אומר כנגד חזקה, כמבואר בסוגיא (קכו:), דלר"י גם באופן זה האמינתו תורה ולחכמים לא דיברה תורה אלא כשאין ידוע וצריך היכרא, אבל לא כנגד חזקה. ואם כן אין מובן מה ענין מחלוקתם לנידון האומר 'זה בני', שהרי אין מדובר כנגד חזקה אלא כגון שבא ממקום אחר ואינו מוכר לנו. וכי היכי דלר' יהודה אמרינן שגם זה נכלל בדין 'יכיר' לומר על אדם שהוא בנו, כך צריך להיות לחכמים, שהרי אינם חולקים בעיקר הדרשה ד'יכירנו לאחרים'.

[הרש"ש (קכו:)] כיוון מדנפשיה לדברי הרא"ש, וכתב ליישב בכך הסתירה ברשב"ם (היא קושית רעק"א הנ"ל); בדף קכו שנקט הרשב"ם דין 'יכיר' באומר זה בני - מיירי לר' יהודה, ואילו בדף קלד פירש הסוגיא אליבא דחכמים דלית להו יכיר ככי האי גוונא, ולדבריהם נאמן רק מטעם מגו. אך נראה שאף כי עיקר סברתו יש לה בית אב בדברי הרא"ש, אבל היישוב בדברי רשב"ם אינו עולה נכון, דהלא הסוגיא בדף קכו היא מימרא דר'

ג אך בס"י קכת צדד הגרעק"א לומר כסברא זו, שנאמן לומר על בנו הנוולד ממנו שהוא פסול הגם שאין לו דין 'בנו' כגון שאומר נתגירתני.

[ואם תאמר, סוף סוף מדוע צריך לטעמא ד'לדברך גוי אתה' (ולרבינא לית ליה הך סברא וס"ל שנאמן לפוסלו), תיפוק ליה שלפי דבריו אין בנו מתייחס אחריו שהרי אמו ישראלית והולד הולך אחריה. וא"כ הרי לשיטת רי"ד וריא"ז שלא האמינתו תורה אלא על בנו, אבל לא האמינתו לומר שאינו בנו, הכי נמי אינו נאמן לומר שאין זה מתייחס אחריו - מכאן ראה נוספת לדברי הקצוה"ח דלעיל, שלענין 'כיר' הדבר תלוי באבהות המציאותית, גם אם אין הבן מתייחס אחריו. ואמנם האבנ"מ (ד סק"ב) הקשה מסוגיא זו על שיטת הריא"ז, והוכיח שהאב נאמן לומר 'אינו בני' ולפוסלו. כי הניח כאן שהדבר תלוי ביחוס בנו אחריו מצד הדין, אבל למה שכתב בעצמו בקצוה"ח שהדבר תלוי במציאות לא קשה מידי כאמור].

ולכאורה יש להקשות על גוף דברי הגמרא אף בלא הרמב"ם, דהנה כדברי האבי-עזרי כבר כתב בתורי"ד שם, שאף לכשיגיייר לא ייאמן על בניו דבעינן תחילתו בכשרות כבעדות. אלא שהרי"ד הולך בזה כשיטתו בכמה מקומות (ביבמות מז ובתשובה צב) שנאמנות האב יש לה דין 'עדות', ע"ש שמצדד לענין אב רשע שפסול לומר על בנו, גם אם אינו רשע דחמס החשוד על ממון, וכן לשאר הלכות. אלא שדעה זו יחידאה היא ואילו כל שאר הפוסקים אינם נוקטים כן, וכמו שהוכיח הגר"ח (בשו"ת חוט המשולש ג) מהסוגיא בגטין (עא. ובתוס') שנאמן האב על בנו גם אם אינו אומר בפיו אלא בהרכנת הראש, שלא כבשאר עדים דבעינן 'מפיהם' ממש. וכן מדברי הראשונים (בב"ב קכו) שעד מפי עד מועיל ב'כיר', שאם העידו עדים על אמירת האב - מקבלים דבריהם. וכן יתכן שנאמן במסיח לפי תומו (ע"ש) - הרי שנאמנות האב אין בה דין 'עדות'. ואם כן לדידן דלא נקטינן כהרי"ד לכאורה יש לו להאמן על בנו לאחר שיתגיייר כדין.

[דין הנאמנות לענין הממון, יסוד עניינו כגדר 'הודאת בעל דין']

ג) והנה בספר אמרי משה (יא) כתב לדינא שאף לדעת הרמב"ם והר"ן שהאומר 'זה בני' נאמן מדין 'כיר', מסתברא שזהו רק לענין ממון [גם ממון שאין בידו עתה ליתנו], אבל לענין פסול וכשרות אינו נאמן. ולא ביאר יסוד סברת החילוק רק נימק דודאי אין נראה שיהא אדם ממזר נאמן לומר על אדם אחר בני הוא ובכך יפסלנו בממזרותו. ואם כי הדברים נכוחים ומסתברים, אך צריך לבאר גדר הדבר ומקורו, לחלק בין הנאמנות לענין הממון ולענין האיסור.

ובשב שמתתא (ב,ט), בנותנו טעם למה שייסד שמועיל 'כיר' ע"י ידיעת אחר, ביאר שעשתה תורה את האב כ'בעל דבר' לענין בנו, וכמו שאדם על עצמו נאמן לחייב עצמו בהודאת

ד יש מקום לומר שטעמו של הרי"ד הוא שאין נאמנות לאב לומר אין זה בני כנגד המוחזק לנו, אבל כשאינו סותר לחוקת האבהות כגון כאן שהוא בנו במציאות, רק אומר בני זה אינו מיוחס אחרי - מודה הרי"ד שנאמן כשם שנאמן לפוסלו בממזרות ובחללות.

ה ראה זו לסברת הקצוה"ח קיימא לפירוש התוס' שם דמירי בישראלית, וכ"כ הרמב"ם 'שראלית או גירות, אבל לפירוש הנמו"ד דמירי שגם אשתו גירות ואמר על שניהם שנתגייירו בינם לבין עצמם, הלא לדבריו הוא ובנו נכרים והרי יש להם חיים. וא"כ לעולם י"ל שכל שאינו בנו המיוחס אחריו אינו נאמן כסברת רעק"א, ולפי"ז לא קשה הקושיא הנוכרת דע"פ ייאמן לאחר שיטבול, דאדרבה, אם יטבול הריהו קטן שנולד ואין זה 'בני'.

ו וכן נקטו מסברא דנפשייהו באבי עזרי שם ובהל"א יס"ב טו, ו'א ובהל"א עדות ב, יב; אג"מ אה"ע ח"ד כג - ע"ש באור הדבר עפ"י דרכם. > לע' חזו"א אה"ע נטל, <.

בעל דין או לאסור עצמו משום דשויא אנפשיה חתיכא דאיסורא, כמו"כ בעדות האב על בנו החשיבתו תורה כאומר על עצמו, הלכך נאמן גם כשאומר על פי אחר ואין צריך שידע בעצמו ידיעת ודאי, דומיא דנאמנות אדם על עצמו.

ונראה לבאר הענין [והלא אין כאן דין הודאת בעל דין ממש שהרי אינו מחייב את עצמו, כי לאחר שמת ממנו שייך ליורשיו, וכיצד נאמן לחובתם], על פי מה שהראנו במק"א' שרשותו הממונית של האדם קיימת לו גם לאחר מיתתו קודם חלוקת היורשים. דהנה באמרי משה (סו"ס" לה) יצא לחדש שיש לאדם בעלות על ממונו אף לאחר שמת, לענין דין הירושה של הנכסים. בזה ביאר הא דגר שמת והניח אשה מעוברת, כשנולד הבן יורש את הגר, הגם דקיי"ל אין עובר יורש את אביו והרי כשמת לא היה שם יורש והיו הנכסים הפקר שכל הקודם בהם זכה, וא"כ כשנולד זה הרי לא מצא נכסים לירש - ופירש שאין הנכסים הפקר כיון שלענין דין הירושה עדיין הם ברשות הגר. ואמרנו שאין צורך לחדש בעלות למת על ממונו, אלא גדר הדבר הוא שה'רשות' הקניינית של האדם, קיימת על שמו גם לאחר שמת עד שחולקים היורשים בנכסים. ועל כן בגר שמת, הגם שהעובר אינו יורש בפועל את הנכסים לפי שאין לו זכייה, אבל שם 'יורש' מיהת יש עליו (כמו שייסד הגר"ח בהל' תרומות), וממילא רשות הגר עדיין על הנכסים כיון שיש שם 'יורש', הלכך לא נעשו הנכסים הפקר, וכשנולד זה יכול להיכנס תחת רשותו של אביו. ויסוד הדבר נמצא בדברי רש"י בחולין (כה:), שאעפ"י שהשותפים פטורים ממעשר בהמה דכתיב 'לך', מ"מ כל עוד לא היתה חלוקה - חייבים לעשר דקרינן ביה 'לך', ופירש רש"י ש'ממון אביהם בחזקתו עומד'. וזהו גדר 'תפוסת הבית' - שהנכסים עדיין ברשות המת [הגם שאין לו בעלות על הנכסים], כי יסוד גדר הירושה הוא שהיורשים נכנסים תחת המוריש לשלוט ברשותו [ולא שרשותו פוקעת במיתתו והנכסים עוברים לרשות אחרת]. ואם כן יש לומר שזהו גדר הנאמנות של האב על בנו לענין ירושה, שהואיל והנכסים ברשותו גם לאחר מותו, הריהו 'בעל דבר' על רשותו לקבוע מי ייכנס אליה תחתיו לאחר מותו. ואמנם ודאי אין דין זה נובע מסברא בעלמא, מתורת הודאת בעל דין הנלמדת מ'כי הוא זה', אלא גזרת הכתוב היא משום 'כיר' [בבן ולא בשאר יורשים], אבל גדר הדבר הוא כהודאת בעל דין, לומר פלוני זה בני הוא להיכנס לרשותי תחתיו.

[זה בני' בגר שאין ידועים לו יורשים; הסבר הירושלמי לפי האמור]

ונראה שיסוד ענין זה מתבאר בירושלמי ר"פ חזקת הבתים, שמבואר שם שאף כי נאמן אדם לומר 'זה בני', אבל גר שאין לו יורשים אינו נאמן. ופירש הגרמ"ש באור שמח (נחלות ב,יד) משום דבהך פרשתא כתיב 'והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו, לא יוכל לבכר וגו' כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וגו'. והנה אנן קיימא לן כרבי יוחנן בן ברוקא

ז ע' בהרחבה בשיעורים לח, ג; ט, טג-ד; טו, ד; קע, א.

ח וכל זה לשיטת הרמב"ם שאדם נאמן לומר על אחר 'בני הוא' מדין 'כיר', אבל להרשב"ם והתוס' שאינו נאמן אלא משום מגו, על כרחך שאין נאמנותו מכח 'בעלים' על הממון, שא"כ נאמניו גם אם אין ידוע לנו שהוא בנו, אלא נאמנות מיוחדת הוא כלפי בנו הידוע לנו.

שנאמן אף בלא 'מגו', כגון כלפי הנכסים שיפלו לו לאחר מכן. ואין מובן הלא דין 'יכיר' נאמר בנן בלבד, לא בשאר קרובים [ודברי הלווי שגם בשאר קרובים נאמן מהך דינא ד'יכיר' - מחודשים מאד, ואין כן סוגיין דעלמא]. והנה הגרא"ו כתב (בקובץ הערות כא, כא) שזהו משום דינא דהודאת בעל דין, שנאמן אדם על ממונו לחובתו. וזה צ"ע שהרי ירושת הממון לאחר מותו אינה חובתו אלא חובת יורשיו, וכל מה דאמרינן לעיל דנאמנות יכיר משום 'הודאת בעל דין' היא, זהו רק מכת הדין המחודש שנאמר בנאמנות על הבן, ואינה סברא בעלמא כאמור. ועוד, שהרי מדויק ברמב"ם שאינו נאמן על אחיו ושאר קרוביו כנגד חזקה, הרי שאין זה מדין הודאת בעל דין^ט.

אך נראה שטעם הדבר הוא מפני שהחזיקו בכך, ומגדר דסוקלין ושורפין על החזקות, וכמבואר בדברי הרשב"ץ בתשובה (ח"א נח) אודות אדם שאמר על אחר שהוא קרובו, אפילו דרך שיחה בעלמא - מורידים לאותו אדם לנכסיו בירושה על פי דברים אלו, ולא מטעם הודאת פיו, שהרי ירושה ממילא באה ואינה תלויה בדבריו, אלא דבריו מועילים להחזיק אדם זה בקרוב, שהחזקה בקרובים מתבססת על אמירתם [ובזה שונה חזקה זו מחזקה של איש ואשה הבאים ממדינת הים, שאם הם חיים כאיש ואשה פרק זמן מסויים - מחזיקים אותם כנשואים, אבל באח ואחיו וכד', הדבר תלוי באמירה מאחר ואין התנהגות מיוחדת של אחים, ומצד זה יתכן שאין צריך שלשים יום וכד', אלא אף כל שאומר שהוא אחיו או קרובו בדרך שיחה וכד' - הרי מוחזק לנו שכך הוא, ודי בחזקה זו להורידו לנכסיו, שכן דרך העולם להחזיק קרובים - על פי אמירתם].^ט ופירש שם את דברי הרמב"ם בדרך זו, שבעל הנכסים באמרו על אדם שהוא אחיו או דודו - הרי הוא מחזיקו כקרובו באמירתו זו.

והא דאצטריך קרא ל'יכיר' בנאמנות הבן, כבר הקשה כן הרשב"א (ב"ב קלד) ופירש משום שהחזיקו כולם כבניו לכך צריך נאמנות מיוחדת לומר זה הבכור. ובאור הדברים שיש חילוק אם הם אנשים ידועים ומוכרים משכבר והוא עתה בא לומר מי הבכור או לפסול אחד, שאז אין השאלה 'מי הוא' אדם זה שהרי זהותו ידועה, אלא 'מה הוא', מה מעמדו - על כך אין מועלת החזקה על פי אמירת קרוב אלא צריך כח נאמנות. לא כן ב'זה אחי' מדובר כגון שבא ממדינת הים והוא אומר לנו שהוא קרובו - על כך מועילה חזקה, שאינו אלא גילוי מלתא מי הוא אדם זה. וכבר נתבארה הבחנה זו במק"א^ט].

[נאמנות האב לענין איסורין, יסוד עניינו להאמין למי שמאורעות הבן מסורים בידו]

ד אמנם טעם זה שייך רק לענין דיני הממון - משום הישארות רשותו הממונית לאחר מיתה כאמור, אבל נאמנות האב לענין איסורים כגון לפסול את בנו בממזרות וחללות - ודאי גדר אחר לה. ויש לבאר יסודה.

יא ע"ע בשיעור לה, ד.

יב ע"ע בסוף שיעור פח.

יג ע' בסוף שיעור נח.

(ב"ב קל). שיכול אדם להנחיל בן בין הבנים, ודרשינן לה מדכתיב 'והיה ביום הנחילו את בניו'. וא"כ על אופן זה דוקא שיש לו יורשים אמרה תורה שיכול להכיר את בנו ליתן לו פי שנים ולהפקיע חלק משאר הבנים, אבל גר שמת שאין לו יורשים כלל, אין בזה דין 'יכיר'.

והנה לא פירש לן הגרמ"ש טעם בדבר רק סיים 'ודוק כי הוא חדש'. אך לפי האמור זכינו לדקדק ולעמוד על עומק דבריו, שהרי גדר הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקא הוא שביד האדם לקבוע מי מיוורשו ייכנס תחתיו לרשותו לאחר מותו, שהרי רשותו נשאת על עמדה גם לאחר מיתה כאמור. וזהו אותו הגדר גופא שאמרה תורה בדין 'יכיר', שיכול אדם לומר על פלוני שהוא בנו בכורו ליטול פי שנים בנכסים לאחר מיתה מפני שגם אז הנכסים עדיין ב'רשותו'. וא"כ מובן שרק אדם שיש לו 'רשות' לאחר מיתה יכול להשליט אדם על רשותו, אבל גר שאינו מוחזק בבנים והוא בא ואומר 'זה בני' אינו נאמן, שהרי כפי המוחזק לנו עד עתה שאין לו בנים, אין לו כלל 'רשות' לאחר מיתה וא"כ אינו יכול לחדש לו ירושה, כי נאמנות האב מבוססת על כך שהאדם 'בעל דבר' על רשותו שלאחר מותו, אבל לחדש לו רשות לא שמענו^ט.

[סייעות נוספות; 'יכיר' נגד עדים]

נמצא לפי זה שגדר דין 'יכיר' כדין הודאת בעל דין שהאמינה תורה את האדם על ממונו ורשותו. ובה מומתקים דברי המאירי בסנהדרין (ל) שפירש הטעם שעדים המעידים על האב שאמר זה בני בכור עדותם כשרה, ואין אומרים עד מפי עד הוא - 'אין זה כלום, שעיקר העדות בבכור כך הוא, והרי זה כעדים שהעידו שהודה ראובן בפניהם מנה לשמעון, שאף זה הוא מודה שראוי זה ליטול בנכסיו פי שנים'. ובאור דבריו כאמור, שזהו גדר נאמנות האב, כענין הודאת בעל דין^ט.

וכן יש לנו מבוא להבין סברת מהר"י בן לב ומשפטי שמואל (המובאת במשנה למלך נחלות ביד) שנאמן אדם לומר בני זה בכור הוא אף כנגד עדים ממש. והיינו משום שנאמנות זו גדרה כהודאת בעל דין שהיא יותר ממאה עדים. [ואמנם הראשונים לא נקטו כן, שהרי כאמור אין זו הודאת בע"ד ממש שמחייב את עצמו ממון, אלא גזרת הכתוב היא בנאמנות 'יכיר', ובאופן זה שהעדים מכחישים לא אמרה תורה להאמינו. ומ"מ יש מקום בסברא מיהת לדעת מהריב"ל].

[נאמנות כלפי שאר קרובים]

[כתב הרמב"ם (נחלות ד, א): 'האומר זה בני או זה אחי או זה אחי אבי או שאר היורשין אותו, אע"פ שהודה באנשים שאינן מוחזקין שהן קרוביו - הרי זה נאמן'. וסתמת הדברים מורה

ט לפי פירוש זה, גר שיש לו בת או אח, נאמן לומר על אדם 'זה בני' שהרי יש לו 'רשות' לאחר מיתה, הגם שאין לו אפשרות להנחלה דריב"ב ואין אני קורא בו 'ביום הנחילו את בניו'. ואמנם כן גם מסתבר לפי הטעם המובא בירושלמי, דאין חשוד להעביר ירושה מיוורשו לאדם אחר.

י ומ"מ גם כשהנידון הוא רק כלפי איסורין ואין נפקותא לממון, מסתבר שאין בזה חסרון דעד מפי עד, הגם שבאיסורין גדר נאמנותו שונה כדלהלן בפנים, אלא שהמאירי הטעים יותר בנידון לענין עדות בכור.

[חילוקי דינים בין נאמנות האב לענין הממון לנאמנותו לענין האיסור]

והנה כבר עמדו המפרשים (ע' בתשו' הרא"ש וש"ש שם) על טעמו של הרמב"ם בהל' יבום שם, שכתב שנאמן האב על הבן ליורשו אבל לא לענין לפטור אשתו מן החליצה - הלא כיון שנאמן מדין 'יכיר' על הבן לירש, מדוע אינו נאמן בתורת ודאי גם כלפי יבום וחליצה. כיו"ב הקשה הגרעק"א (בתשובה קי) על הא דאמרינן (ב"ב קלד): באומר 'זה בני' אינו נאמן לפטור אשתו מחליצה אלא משום שבידו לפוטרה מיבום ע"י גט - ותיפו"ל מדין 'יכיר' לשיטת הרמב"ם וסיעתו שיש נאמנות ד'יכיר' גם ב'זה בני'. ובש"ש פירש מפני שדין יבום אינו נוגע לבן עצמו אלא לאשה, כלפי זה לא נאמר דין 'יכיר'. [ורעק"א הרגיש בסברא זו ודחאה, דהלא בתורה לא מציינו להאמינו אלא לענין ירושה, אלא דאנן אמרינן מסברא דלא האמינתו תורה לחצאין על כן נאמן גם לענין איסורין, וא"כ מאותו הטעם יש להאמינו לכל מילי. יעו"ש. אמנם בתשב"ץ ח"ב יט מפורש כסברת הש"ש. וע' אור גדול סי' ב]. אך עדיין קשה קושית הקצות (רעז סק"ב) מדברי הגמרא (בכתובות כה) הרי שבא ואמר בני זה וכהן הוא נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה, שבידו להאכילו בתרומה ואין בידו להשיאו אשה. וקשה ל"ל 'בידו' תיפוק ליה שנאמן עליו לומר כהן הוא משום 'יכיר', לדעת הרמב"ם והר"ן שבאומר 'זה בני' נאמן משום יכיר.

[דין נאמנות החיה; דברי הרא"ש להשוותו לדין 'יכיר']

והנה אמרינן בקדושין (עד). אמר רב נחמן שלשה נאמנין על הבכור, אלו הן חיה אביו ואמו. חיה לאלתר, אמו כל שבעה [רש"י: שעדיין אין אביו מכיר בו שלא יצא מתחת ידי אמו ליכנס לברית. מכאן ואילך מוטל על אביו להכירו דכתיב יכיר], אביו לעולם כדתייא יכיר - יכירנו לאחרים. מכאן אמר רבי יהודה וכו'. והנה מלשון הר"ן והרשב"א משמע שנאמנות החיה מתקנת חכמים היא. ואולם בחזו"א (אה"ע נט, כ) צדד לומר שנאמנותה מדין תורה שהרי יש נפקותות בכל אלו לענין דבר שבערוה, להאסר בקרובות וכו'. והיינו טעמא, מפני שהולד וכל מאורעותיו מסורים בידה, וכפי דרך העולם רק לחיה ברור הדבר ולא לאדם אחר. 'ועיקר ענינן (של אותן נאמנויות) קים להו לחזו"ל הכי בפירוש יסודי התורה¹⁷. ואמנם כיוון החזו"א לדברי הרא"ש (בתוספותיו שם ובתשובה נב, ג) שכל הנאמנויות האמורות שם, 'לפינן להו מדחזינן שהאמינה תורה לאב להעיד על בנו, אע"פ שהוא קרוב - לפי שרגיל האב להכיר בבניו יותר מאחר, ילפינן נמי מיניה להאמין חיה לאלתר ואמו כל שבעה, לפי שאין רגיל לידע אחר שהוא לשם'. אלא שמדברי הרא"ש למדנו הארה גדולה בדין 'יכיר', שיסודו הוא מכך שהאב הוא זה הרגיל לידע בקורות בניו ואין אחר היודע טוב ממנו - לכך מסרה תורה את הדבר בידו להאמינו על מאורעותיו. [והואיל וכל ידיעתו שהוא זה בנו,

יד בחזו"א שם הוסיף טעם דאין אדם חוטא ולא לו והרי אין לה קירוב הדעת לאחד מהם, שקטנים הם. ויש להעיר באופן שאחד מהתינוקות בעל מום וחולה, הלא יתכן לחוש לקירוב הדעת של החיה לאחת האמהות, הכי נימא דבכה"ג לא תהא החיה נאמנת. וגם כתב באיה"ש שסברת 'אין אדם חוטא ולא לו' אינה שייכת כאן כיון שיתבעוה על חילוק הילדים, ועוד שמורה התר לעצמה שהרי בין כך אינו אלא ספק. על כן נראה כמש"כ בפנים שעיקר הטעם הוא שמסרה תורה הנאמנות למי שהדבר בידו ורק מפיו אנו חיים.

מסתמך על עדות אמו שהיה הולד מסור בידה עד שבעה, ואמו לא ידעה זאת אלא על פי החיה שראתהו לאלתר - ממילא הרי שמעינן שהן נאמנות באותם הימים, שאל"כ הורעה כל עדות האב¹⁸].

[מקור לשני דיני הנאמנות, בממון ובאיסור]

נמציינו למדים אם כן שחלוק דין נאמנות האב כלפי הירושה לנאמנות כלפי האיסורין; בדין הממון נחשב האב כבעל דבר המודה ומחייב את עצמו, ולא דוקא משום שהבן מסור בידו והוא היודע את קורותיו. ואילו בדין האיסורין נאמנותו רק משום שמאורעות הבן בידו, והוא זה המכירו, על כן עליו מוטל להכירו לאחרים.

ונראה שמקור לשני הדינים הללו הוא כמו שפירש הר"א אליהו, וכן הוא בירושלמי, ד'יכיר' קאי על 'הבכור' ועל 'בן השנואה', כלומר גילה הכתוב שני מיני 'הכרות' המסורים לאב, הכרה על נטילת פי שנים, והכרה לומר שהוא בן השנואה בנישואיה, כלומר להעיד על פסלותו.¹⁹

[ישוב הקושיות דלעיל לפי האמור]

ולפ"ז פשוטה היא סברת הקצות שלענין 'יכיר' תלוי הדבר באב המציאותי ולא ביחוס - כי יסוד הנאמנות הוא מפני שהוא זה המכירו ובידו כל מאורעותיו, וזה תלוי באב שבמציאות ולא ביחוסו אליו.

ואם כן נראה שכשמעיד על פי דברי אחר, אין להאמינו אלא בתורת 'הודאת בעל דין' כנ"ל שאין צריך שיהא יודע ודאי אלא די בהודאה שמודה על חיוב, אבל לענין נאמנות שיש לו מפני שמאורעות הבן בידו, סברא הוא דבעינן ידיעת עצמו דוקא, שאם מעיד על סמך דברי אחר הלא זו כעדות האחר שאינה כלום. ואם כן הרי לא קשה על הרמב"ם במעיד על העובר על סמך דברי אמו שנאמן לענין ירושה, מהסוגיא ביבמות בשנתגייר ומעיד על פי 'הגוי' שבתוכו של יום אתמול שאינו נאמן (קושית האבי-עזרי) - דהתם הלא הנידון הוא לענין לפסול את הבן,

¹⁸ אך קשה, אם נאמנות המילדת מדין 'יכיר', היאך נאמן מילדת נכרית והלא ליכא נאמנות 'יכיר' בגוי כדאמרינן ביבמות, ואין לומר דאה"נ ולא נאמנת, שא"כ היאך נאמנים האב והאם לעולם אם היתה המילדת נכרית. וצריך לומר שבמילדת האמינה תורה אף נכרית כי רק לה הדבר מסור בשעת הלידה [וגם סברא דלא מרעה נפשה], ורק בישראל הרחיבה תורה הנאמנות גם לאב לאורך ימים ושנים.

¹⁹ יש להעיר לפ"ז מנלן שנאמן על מי שאינו בנו שהוא ממזר, והלא ליכא קרא על זה אלא לפירוש הר"א, וכמש"כ הגרעק"א (בתשובה קי) דמדק"ל דנאמן לומר אינו בני, מוכח דלא קי"ל כפירוש הר"א אליהו. ואף כי יתכן מצד הסברא שנאמן לומר אינו בנו, כאמור למעלה, זהו רק עד כמה שנוגע לנידון להחיות את הגדול בממורות, אך בסוף דבריו נראה שפקפק על כך וכתב נהי דהתורה האמינתו לחוש ללא קרא, הלא לדבריך אינו בנן וכיצד אתה יכול לפסלו. וכדרך שמבואר ברמב"ם באומר 'אינו בני' ויש בנים לאותו הבן, שאינו נאמן לענין יחוס ואין מחזיקים אותו ממזר על פיו, אבל נאמן הוא לענין ירושה ולא יירשנו. וצ"ל דמסברא לא פלגינן נאמנותו ונאמן לגמרי לגבי זה שכל מאורעותיו בידו, וכיון שהוא מוחזק לנו כבנו והוא מסור לו בכל הקורות, נאמן לגבי לומר שנוול מאדם אחר. וצ"ע.

[עפ"י חילוק זה יתכן להכנות את גודל התמיהה שתמה האבנ"מ (ד סק"כ) על התשב"ץ (ח"ב יט) שנראה סותר דבריו אם נאמן לפסול את זה שאינו בנו - אך נראה שלדעתו נאמן לומר אינו בני אבל אינו נאמן להחזיקו בפסול. ואם כי בתחילת דברי התשב"ץ שם משמע שבאמרו על הקטן 'זה בכורי' נאמן להחזיק את הגדול בממורות, אך בסוף דבריו נראה שפקפק על כך וכתב נהי דהתורה האמינתו לומר זה בכורי וממילא הגדול אינו בנו, אבל אין לנו להחזירו בפסול, דהא לדבריך אינו בנן. עוד נראה ליישב שבתחילה מדבר על עיקר דין התורה דמיירי במעיד על בן מאשתו הנשואה, ואילו בסוף דבריו מיירי בנידון שאלתו דמיירי בביאת נזות דפניה, ובהו"ס"ל שאינו נאמן לומר שהוא ממזר מאחר. וחילוק זה בין נשואה לפניה מבואר להדיא בתרומת הדשן [סז].

אין בדבריו כלום משום שמתנה על מה שכתוב בתורה, אבל כל שאינו סותר לדין התורה ואומר זה בני הראוי על פי דין ליורשני - נאמן, כמבואר במק"א], אבל לענין איסור לאו כל כמיניה לומר על מי שאינו ידוע לנו כבנו. וזהו טעם הגמרא בכתובות דבעינן 'בידו' להאמינו להאכילו בתרומה, דבלא"ה אינו נאמן לומר על פלוני זה בני לענין איסורין. והם דברי הגמ' בב"ב שהאומר 'זה בני' אינו נאמן לפטור אשתו מן היבום אלא משום שבידו לגרשה ולפוטרה.

והנה הקשה בש"ש (ש"ב ספ"כ) על הא דפריך הגמרא לרבנן יכיר למה לי והלא בידו ליתן לו נכסיו. ומדוע לא אמרו דאצטריך לגוונא שאינו מכירו בדיעה עצמית אלא על פי דברי אחר, דבזה ליכא מגו ורק משום 'יכיר' נאמן. וצדד לומר דדוקא לר' יהודה שהאב נאמן על בנו אפילו כנגד חזקה, עשאתו תורה כבעל דבר שנאמן על שלו אפילו על פי אחרים, אבל לחכמים שאינו נאמן כנגד חזקה מוכח שלשיטתם אינו כבעל דבר הנאמן על שלו בכל גוונא, ועל כן אינו נאמן כשסומך על אחר.

נמצא אפוא לפי דרכנו, דלחכמים לית להו הך גדרא ד'יכיר' משום הודאת בעל דין אלא רק דין נאמנות כנאמנות החיה. וכיון שכך הרי לפי המבואר שלענין איסורין אין נאמנות לומר על אדם זר 'בני הוא', נמצא שכל הך דינא דנאמן לומר 'בני זה' הוא רק לרבי יהודה ולא לחכמים. והם הם דברי הרא"ש בתשובה הנ"ל שתלה דין זה בפלוגתא דר"י וחכמים, שהרי מוכח בסוגיא דלחכמים לית להו הך גדר הודאת בעל דין על ממונו כנ"ל, וא"כ אין נאמן לומר 'זה בני' על אדם שאינו מוחזק לנו כבנו, אלא על נכסים שברשותו עתה ומשום שבידו ליתן נכסיו, אבל לא מדין 'יכיר'.^כ

כ עדיין צ"ב שהרא"ש כתב החילוק בין ר"י לרבנן כדריך אגב, בתורת הנחה פשוטה וברורה, וכל כי האי היה לו לפרש ולהוכיח מהסוגיא דלרבנן אין להו גדר זה. על כן נראה לכאורה שהרא"ש פירש דלרבנן דפליגי אר"י בן גרושה וכן חלוצה, היינו דס"ל שלא נאמר קרא אלא ב'צריך היכרא' כלומר במקום שיש ספק וצריך לברר ולהכיר לנו מי הבכור ומי הפשוט, אבל לא לחדש דינים בן, כגון לפסלו, דלא אסתפקנא בדבר כלל. וממילא שמענו דלרבנן אין נכלל בקרא עדות שהוא בנו, כי גם זה חידוש דבר הוא, אלא מיירי בידוע לנו שהוא בנו רק צריך היכרא מי הבכור ומי הפשוט. וא"ש לפירוש זה שאין צריך אוקימתא בברייתא שדבריו מנגדים לחזקה, אלא אף בסתמא אינו נאמן לחדש בו פסול. וכן נראה מוכח בקדושין עח: שאף בעובר שאין בו חזקה דכשרות, אינו נאמן לפסלו בממזרות לחכמים. (וצ"ע כיצד יפרש שם הרשב"ם).

[וי"ל לפי ר"י רישא דר' יהודה 'נאמן אדם לומר זה בני בכור' שמעיד שהוא בנו והוא בכור, וכן נקט הגר"א בבאורו (רעו סק"ו), והוכיח מכאן הרמב"ם שנאמר ב'זה בני' מטעם יכיר. ואם כן זהו שאמר ר' יהודה 'וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור כך נאמן אדם לומר זה בן גרושה' שבשניהם בא לחדש דבר על האדם, לומר שהוא בנו או לומר שהוא פסול. ורבנן פליגי אתרווייהו שאינו נאמן אלא בבנו הידוע ולברר אם בכור או פשוט].

וכמוש"כ התוס' דהנפ"מ לענין פסול ממזרות", וכלפי זה בעינן ידיעה עצמית ולא ידיעה מפי אחר, משא"כ לענין דיני ממונות. ומובנים מאליהם דברי הרמב"ם שם שאינו נאמן לפטור את אמו מחליצה - שהרי ידיעתו אינה אלא על פי האם שאומרת שלא זינתה מאחרים.

ולפי"ז יש להצדיק השגת הבית-מאיר על הבית-שמואל, שכלפי איסור הבן ופסלותו אכן אין מועילה עדות האב על פי האם, כי נאמנותו מבוססת רק על מה שהוא יודע הדבר בדיעה עצמית. ורק לענין ממון אמר הרמב"ם שנאמן על פי אחר, כי שם גדר הדבר הוא כענין הודאת בעל דין.^כ

גם מה שהקשינו, כיון דקיי"ל דאין תורת 'עדות' בנאמנות האב, מה טעם לא יהא נאמן לכשיטבול לומר שבנו נולד לו כשהיה גוי - לא קשה, כי נאמנות האב מבוססת על כך שידוע הדבר מראשיתו, שכל קורותיו ומאורעותיו ידועות רק לו. וא"כ יש לומר הואיל ועד שנתגייר לא היתה לו נאמנות זו שלא מסרה תורה את מאורעותיו בידו, הוי כאילו רק עתה נעשה אביו ונתגלו לו מאורעותיו, ולא האמינה תורה אלא את אביו שנמסרו לו מאורעות בנו מתחילתו.^כ

וכשם שלענין עדות על פי אחר חלוק דין הממון מדין האיסור כאמור, כך לענין אמירת 'זה בני' על מי שאינו ידוע כבנו - נראה דמהני רק לענין הממון שהרי הוא כבעלים המחייב את ממונו, משא"כ לענין האיסור, כיון שעד עתה לא הוחזק כאביו, הלא אין מאורעותיו בידו [עכ"פ לפי הידוע לנו עד הנה]. זהו א"כ באור עומק החילוק שכתב האמרי-משה, דעד כאן לא האמינוהו לומר 'זה בני' מדין יכיר [להרמב"ם והר"ן] אלא לענין דיני הממון שבידו להשליטו על רשותו [ורק אם אומר על אדם זר 'זה יירשני'

זו לכא' יש גם נפ"מ לענין ירושת הבכור, אם יטול הבן הזה פי שנים או בן אחר שנוולד לו לאחר שנתגייר גירות מועילה (וע"ש בתורא"ד דמיירי אף לענין נידון זה). וי"ל דאה"נ וכלפי זה יהא נאמן לאחר שיטבול לומר שנוולד לו בעודו גוי. וצ"ב.

יח ויל"ע לדעת הרא"ש שתמה על הרמב"ם שכתב במי שזנה ואומר שהוא בנו - שאינו אלא ספק, ומשמע דלדעתו נאמן אף לענין איסורין מודאי ואשתו פטורה מן היבום (וכמוש"כ התשב"ץ ח"ב יט). הרי לכאורה נראה שמועילה עדות האב על פי אחר. וצ"ל שכשאומר 'קים לי בגווה' הוי כידיעה עצמית, אבל ודאי אין די באומר 'היא אמרה לי' אם הוא עצמו אינו בטוח בנאמנותו.

יט אולי י"ל עוד שהכרת האב, מלבד שהיא ענין נאמנות, יש לה נתינת כח וסמכות שנתנה תורה כלפי בנו [שעל כן יכול לפסלו הגם שמוחזק בכשרות. וצ"ב אם החיה גם כן יש לה כח בכה"ג, או דלמא אצלה הוא רק ענין נאמנות בעלמא, אבל לא יכולת לפסול ולהוציאו מחזקתו]. וא"כ מסתבר שגוי שנתגייר שהוא קטן שנוולד ואין לו קשר משפחה עם קרוביו, אין לו שום בעלות על בנו שנוולד קודם הגירות, גם אם בעלמא הקובע הוא האבהות המציאותית.

עיקרי דברים

א יש להוכיח מדברי כמה ראשונים כסברת הקצות-החושן שנאמנות האב על בנו מדין 'יכיר', תלויה באב המציאותי, גם אם אין הבן מתייחס אחריו בדיני התורה. (א)

טעם הדבר, כי נאמנות האב הוא מפני שהוא היודע את קורות בניו ומאורעותם מסורים בידו [וכגון נאמנות החיה על זהות הילוד], על כן הגדר הקובע לענין זה הוא האבהות המציאותית. (ד)

ב יש לשמוע מתוך סוגית הגמרא שגר אינו נאמן לומר בני זה נולד לי בגיותי.

הרי"ד נקט הטעם משום שצריך שיהא 'תחילתו בכשרות' והרי ידיעתו מתבססת על ראייתו כשהיה פסול. אך נראה שטעם זה נכון רק לשיטתו שנאמנות 'יכיר' היא כעדות להלכות השונות, אבל אין כן דעת כל שאר הפוסקים. ולדבריהם צריך לפרש הטעם מפני שבתחילת אבהותו לא היה לו כח נאמנות של זה שמאורעותיו בידו, הלכך שוב אי אפשר לו להתחיל נאמנות זו באמצע חיי הבן. (ד)

ג נראה מדברי הרמב"ם, שנאמנות האב מדין 'יכיר' מועילה גם אם אינו יודע הדבר בידיעה ברורה אלא שמאמין לאחר שאומר כן. וכמו שכתב בשב שמעתתא.

נראה להוכיח מסוגית הגמרא ומהרמב"ם, שבאופן זה נאמן רק כלפי דין הממון ולא כלפי האיסורין. [וכדעת הבית-מאיר שאין מועיל ב'יכיר' נאמנות ע"י אחר, דלא כבית שמואל]. (ב)

טעם הדבר, כי בממון נאמנות האב יסודה בבעלות שיש לו לאדם על רשותו הממונית הקיימת לו אף אחר מיתתו - עד

לחלוקת היורשים בנכסיו. על כן האמינותו תורה לומר זה בני בכורי להיכנס לרשותו, כענין הודאת בעל דין. ועל כן אף כשאין ידיעתו ידיעה-עצמית-ודאית נאמן. משא"כ לענין האיסורין אין שייך גדר זה של 'הודאת בעל דין' אלא נאמנותו משום שמאורעותיו בידו כאמור, על כן רק אם יודע הוא בעצמו נאמן.

(ד)

ד לפי הגדר האמור, מובנים דברי הירושלמי [כהסבר הגרמ"ש מדווינסק] שגר שאין לו יורשים ידועים, אין לו נאמנות לומר בני הוא - כי זה אין לו 'רשות' לאחר מיתתו שהרי אין תורת ירושה לנכסיו.

ובן יש בזה ליתן טעם לדעת מהריב"ל שנאמן לומר 'זה בני' אף כנגד עדים - שהרי זה כעין הודאת בעל דין שהיא יותר ממאה עדים. (ג)

ה גם לדעות הראשונים שנאמן אדם משום 'יכיר' לומר 'זה בני' על אדם זר לנו, אין זה אלא לענין ירושה ולא לענין איסורין, וכמו שכתב האמרי-משה. כן יש להוכיח מכמה סוגיות בגמרא.

טעם הדבר מובן לפי האמור; רק לענין ירושה הרי הוא 'בעל דבר' שבידו לומר מי הוא בנו שייכנס לרשותו, אבל לענין החלת איסור ופסול על הבן אינו בעל דבר, רק נאמנות גרידא מפני שמאורעותיו של בנו בידו - על כן אין זה שייך כשאומר על אדם זר.

ו לדעת הרא"ש נאמנות זו לומר 'זה בני' לענין ירושה, שנויה במחלוקת רבי יהודה וחכמים בענין 'יכיר'. כי סובר - על סמך הוכחה מסוגיית הגמרא - שחכמים חולקים על גדר זה שהוא כ'הודאת בעל דין' כלפי ממונו שלאחר מיתתו. ואולם אגן קיימא לן כרבי יהודה. (ד)

